

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ, ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПЕДАГОГІКИ, ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ЗАКЛАДАМИ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ**

Студента 2 курсу групи 2М БОПН
Ступеня вищої освіти магістра
Галузі знань 01 Освіта/ педагогіка
ООП Освітні, педагогічні науки
Спеціальності 011 Освітні. педагогічні науки
Цуркан Богдан Миколайович

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник доктор
педагогічних наук. професор
Герасимова І. Г.

(прізвище та ініціали, посада, вчене звання, науковий ступінь)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

Зміст

Вступ.....	3 – 9
Розділ 1.Теоретико-методологічні основи дослідження	
1.1.Професійна підготовка вчителя фізичної культури як соціокультурний феномен.....	10 – 20
1.2. Сучасні підходи до загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури.....	20 – 30
1.3. Підготовка вчителя фізичної культури як об'єкт педагогічної діяльності.....	30 – 38
Висновки до першого розділу.....	38 – 40
Розділ 2. Загальнопедагогічна компетентність як мета загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури	
2.1. Сутнісні характеристики, зміст, структура і функції загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури.....	41 – 49
2.2. Критерії та рівні сформованості загальнопедагогічної компетентності вчителя.....	49 – 57
2.3. Психолого-педагогічні детермінанти оводіння вчителем фізичної культури загальнопедагогічною компетентністю.....	57 - 67
Висновки до другого розділу.....	67 – 68
Розділ 3.Технологічні основи формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури	
3.1.Основи проектування педагогічної технології формування загальнопедагогічної компетентності.....	69 – 78
3.2. Шляхи формування загальнопедагогічної компетентності в процесі інтегрованої загальнопедагогічної підготовки.....	78 – 94
3.3. Психолого-педагогічні умови ефективності та основні тенденції загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури.....	94 - 103
Висновки до третього розділу.....	104 – 105
Висновки	105 – 109
Список використаної літератури.....	110 – 116
Додатки.....	117 – 124

ВСТУП

Актуальність дослідження. В останні роки помітно зріс інтерес до вивчення ролі і місця фізичної культури в системі загальної освіти людини, переглядаються сформовані раніше підходи. Все більшої гостроти набуває проблема реалізації виховного потенціалу фізичної культури, її людинотворчої суті.

Ситуація, що відображає формування нової концепції фізичної культури обумовлює необхідність відповідних змін в підготовці вчителів фізичного виховання в системі вищої педагогічної освіти України. Це знайшло відображення у змісті нових освітніх стандартів, нових навчальних планів і програм, в самій організації підготовки майбутніх учительських кадрів, спрямованої на пошук шляхів її удосконалення.

Професійна підготовка вчителя фізичної культури у закладах вищої педагогічної освіти являє собою процес становлення його особистості, розвитку загальної і професійної педагогічної культури, які виступають умовою і передумовою ефективності майбутньої професійної діяльності. Нові умови потребують професійної готовності вчителя фізичної культури, яка характеризується як цілісний стан особистості, що виражає якісні характеристики її свідомості, спрямованості, професійної позиції, рівня оволодіння професійно-педагогічними знаннями, діями і операціями. Основу професійного навчання здобувачів вищої освіти становить загальнопедагогічна підготовка, яка являє собою, з одного боку, процес навчання і виховання майбутнього вчителя, з іншого, виступає як результат цього процесу, який визначається рівнем розвитку загальнопедагогічної культури.

Інтеграція України до європейського освітнього простору потребує модернізації системи загальнопедагогічної підготовки майбутніх педагогів, приведення її у відповідність з міжнародними стандартами. Її ціль – підготовка компетентного вчителя, який був би здатний до діяльності на засадах особистісного підходу, готовий до постійного професійного розвитку та самовдосконалення. В цьому контексті з особливою гостротою постає проблема

формування у майбутніх учителів загальнопедагогічної компетентності як цілісної системи знань, пошукового та творчого досвіду, ціннісних орієнтацій, що становлять основу успішної професійної діяльності.

Теоретичні підходи до професійної підготовки вчителя обґрунтовані у працях І. Бега, В. Галузяка, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна та ін. Проблему загальнопедагогічної підготовки вчителя розробляли о. Акімова, В. Каплінський, В. Шахов та ін. Важливу роль у дослідженні професійних якостей майбутнього вчителя, особливостей їх формування в освітньому процесі закладу вищої освіти відіграли наукові дослідження Ф. Гоноболіна, О. Піскунова, М. Сметанського, В. Фрицюк, О. Щербакова та інших. Вагомий внесок у розробку теорії та практики підготовки педагогічних кадрів зробили Т. Ільїна, І. Зязюн, В. Розов, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Спірін, Р. Хмелюк та ін.

Сучасні дослідники цієї проблеми пропонують різноманітні шляхи вдосконалення педагогічної освіти, зосереджуючи увагу на окремих аспектах змісту або процесу педагогічної підготовки. На думку О. Киричука, Я. Коломінського, В. Ляудіс, Р. Нємова, педагогічна підготовка майбутнього вчителя базується на ідеях спільної продуктивної діяльності; на думку А. Вербицького, А. Кондратьєвої, – на основі контекстного навчання; згідно позиції Т. Куриленко, Л. Кондрашової, В. Паламарчука, Л. Спіріна, М. Фрумкіна, А. Фурмана, – на засадах проблемного навчання. О. Абдулліна, В. Бондар, А. Бойко, П. Гусак, В. Краєвський, І. Лернер вважають, що це відбувається на основі цілісності педагогічного процесу; теорії педагогічної рефлексії, як вважають Ю. Кулюткін, Г. Сухобська; авторських концепцій вищої педагогічної освіти, на що акцентується в наукових здобудках В. Бондаря, О. Мороза, А. Мудрика, В. Сластьоніна, І. Харламова та ін. Різноманітні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів досліджували А. Алексюк, А. Бойко, П. Гусак, О. Дубасенюк, О. Мороз, М. Сметанський, А. Степанюк, В. Чайка, В. Шахов та ін.

Однак, попри значний інтерес вчених до пошуку шляхів удосконалення

педагогічної освіти, проблема формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів, зокрема вчителів фізичної культури, залишається відкритою для подальших пошуків. Існує потреба: а) в уточненні сутності й змісту загальнопедагогічної компетентності; б) з'ясуванні її місця і значення у структурі професійної готовності вчителя; в) гармонізації теоретичної та практичної підготовки у структурі педагогічної освіти; г) осучаснення і приведення у відповідність з європейськими стандартами змісту педагогічних дисциплін.

Цілісний підхід до загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів, знайшов свій розвиток у колективних монографіях кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти; Формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх.

Загальнопедагогічна компетентність як базис професійної готовності майбутнього педагога у закладі вищої освіти перебуває поки що на стадії експериментування, переважно відображаючись в кандидатських дисертаціях (А. Василюк, Г.Ковальчук, І.Кірієва, Н.Яцишин) та в окремих докторських дослідженнях (І.Богданова, Л.Хомич, В. Шахов та ін.). Проте загальнопедагогічна компетентність поки що не стала предметом системного наукового аналізу в контексті неперервної педагогічної освіти вчителя.

Як свідчить практика, ефективність засвоєння загальнопедагогічних компетентностей залежить від активної включеності майбутнього вчителя в практичну педагогічну діяльність. Здійснення освітньої діяльності в умовах особистісного підходу якнайкраще забезпечує розуміння студентами своїх індивідуальних особливостей і прогнозування власних траєкторій професійного зростання. Саме в цьому контексті різні аспекти загальнопедагогічної підготовки, її дидактичні основи, методи, організаційні форми, специфічні особливості досліджувалися В. Каплінським, В. Галузьяком, Н. Кузьміною, Ю. Кулюткіним. Однак виконані дослідження не розкривають повною мірою

сутність, специфіку, структуру загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури; залишаються недослідженими її провідні тенденції, принципи, психолого-педагогічної умови.

В організації цієї роботи виникає ряд взаємопов'язаних **суперечностей**, основні з яких зводяться до наступного: у викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу не враховується в належній мірі характер професійної діяльності вчителя фізичної культури, його особистісно-професійний розвиток, особливості самореалізації; спостерігається недостатній рівень оволодіння педагогічними діями і операціями, сприйняття власної діяльності як цілісного педагогічного процесу, вміння бачити в ній прояв педагогічних закономірностей; в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору спостерігається відсутність концептуальних обґрунтувань системи педагогічної підготовки майбутніх учителів, зокрема фізичної культури в умовах конкурентного середовища.

Також спостерігаються суперечності: між значущістю загальнопедагогічної складової педагогічної діяльності сучасного вчителя фізичної культури та недостатнім рівнем підготовленості педагогічних кадрів щодо забезпечення цих змін; між потребою суспільства у формуванні особистості вчителя фізичної культури як професіонала, здатного до рефлексії, самовдосконалення впродовж усієї професійної кар'єри, й реальним підходом до його загальнопедагогічної підготовки; між потребами студентів у формуванні загальнопедагогічної компетентності, становленні вчителя фізичної культури як суб'єкта педагогічної діяльності та відсутністю науково-методичної системи, що була б спроможною забезпечити реалізацію цих потреб; між необхідністю забезпечення сприятливих педагогічних умов розвитку загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури та недостатнім рівнем їх теоретичного обґрунтування й практичної реалізації в ЗВО педагогічного спрямування.

Усунення цих суперечностей потребує переосмислення теоретико-методологічних засад підготовки вчителя фізичної культури, здатного вирішувати

сучасні педагогічні проблеми, а також визначати цілі, зміст, технологій навчання відповідно до вимог особистісно орієнтованої парадигми.

Таким чином, потреба в розробці концептуальних засад формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичного виховання на основі інтеграції діяльнісного, системного, особистісного та компетентнісного підходів на вузівському етапі підготовки майбутнього педагога є цілком очевидною.

Розв'язання зазначеної проблеми потребує всебічного психолого-педагогічного аналізу загальнопедагогічної компетентності як базової складової професійної готовності вчителя фізичної культури до успішної професійної діяльності, з'ясування її сутності й структури, обґрунтування концепцій й технологій цілеспрямованого формування у майбутніх педагогів.

Цим і обумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки вчителя фізичної культури.

Предмет дослідження – формування загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Мета дослідження полягає у розробленні концептуальних основ формування загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичного виховання.

Відповідно до проблеми, об'єкта, предмета і мети були сформульовані наступні **завдання** дослідження:

1. Обґрунтувати сукупність положень, що складають теоретико-методологічну основу професійної підготовки вчителя фізичної культури в системі вищої педагогічної освіти.

2. Виявити критерії, показники та рівні, що характеризують процес формування загальнопедагогічної компетентності вчителя.

3. Визначити і обґрунтувати принципи, психолого-педагогічні умови, основні тенденції формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури в процесі загальнопедагогічної підготовки.

4. Визначити і апробувати технологічні основи цілісної

загальнопедагогічної підготовки.

В основу дослідження покладена **гіпотеза**, згідно з якою ефективність формування загальнопедагогічної компетентності вчителів фізичної культури в процесі загальнопедагогічної підготовки може бути істотно підвищена, якщо: актуалізується людинознавчий потенціал змісту педагогічної освіти; забезпечується розвиток загальної і професійно-педагогічної культури майбутніх учителів; здійснюється системна організація процесу пізнання студентами педагогічної дійсності; зміст, методи і форми загальнопедагогічної підготовки адаптуються до специфічних особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури; реалізуються особистісно-орієнтовані технології загальнопедагогічної підготовки, які ініціюють процес розвитку професійної самосвідомості, педагогічної рефлексії, розвиток творчої індивідуальності вчителя фізичної культури.

Методологічним орієнтиром дослідження виступають аксіологічний, антропологічний, культурологічний, особистісний, діяльнісний, системно-цілісний, компетентнісний підходи до пізнання і перетворення педагогічної дійсності.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези застосовувався **комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз освітньо-нормативних документів, філософської, психологічної, педагогічної й методичної літератури з метою виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми, вивчення концептуальних положень і категорій дослідження; *аналіз досвіду роботи* викладачів педагогічних дисциплін з загальнопедагогічної підготовки студентів з метою виявлення рівня та визначення ефективних шляхів формування загальнопедагогічної компетентності; *структурно-системний аналіз*, узагальнення та систематизація теоретичних і експериментальних даних; *моделювання* структурно-логічних і змістових основ структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування загальнопедагогічної компетентності; *емпіричні* – спостереження і самоспостереження, анкетування, усне та письмове опитування, тестування,

бесіди, самоаналіз, контент-аналіз, самооцінювання; *педагогічний експеримент*; методи статистичної обробки даних для перевірки достовірності результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає: у *розкритті* змісту понять: загальнопедагогічна компетентність, загальнопедагогічна культура вчителя фізичного виховання; інтеграція теоретичної і практичної складових загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури; у *виявленні* нових ознак раніше відомих наукових понять: педагогічна спрямованість вчителя фізичної культури, суб'єктна позиція вчителя фізичної культури, методологічне мислення вчителя фізичної культури; *розробленні* концептуальних основ загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури; *теоретичному обґрунтуванні та апробуванні* критеріїв, рівнів та педагогічних умов формування загальнопедагогічної культури вчителя фізичного виховання.

Практична значущість дослідження визначається тим, що відображені в ньому теоретичні положення і висновки поглиблюють концептуальні уявлення про стратегію формування загальнопедагогічної культури вчителів фізичного виховання в процесі професійної підготовки, створюють реальні передумови для якісного забезпечення підготовки фахівців в галузі фізичної культури. Навчально-методичні матеріали щодо формування загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичного виховання можуть успішно використовуватись у підготовці і підвищенні кваліфікації вчителів фізичної культури.

Структура кваліфікаційної роботи містить вступ, три розділи, висновок, список літератури, додатки.

Висновки

Магістерська робота мала на меті розробку теоретико-методологічних і технологічних основ формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури в процесі загальнопедагогічної підготовки з урахуванням особливостей його професійної діяльності і відповідності сучасним вимогам до підготовки педагога. Теоретичний аналіз проблеми дозволив усвідомити сутність фізичної культури як духовно-фізичного явища, зростання її соціальної значущості.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що загальнопедагогічна підготовка вчителя фізичної культури є соціокультурний феноменом. Вона реалізується як цілісний педагогічний процес, в ході якого відбувається становлення особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, формуються загальнопедагогічна компетентність і розвиваються професійно-особистісні якості.

Формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури вимагає використання аксіологічного, антропологічного, особистісно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого та системно-цілісного підходів до його підготовки. Доведено, що особлива роль у цьому належить загальнопедагогічній підготовці, що являє собою процес і результат вивчення педагогічних дисциплін і оволодіння педагогічною практикою, в ході якого відбувається формування загальнопедагогічної компетентності вчителя, що становить провідну ціль даної підготовки.

Розкрито зміст загальнопедагогічної підготовки, що являє собою єдність теоретичної і практичної складових і включає систему педагогічних знань, операцій, цінностей і відносин. Теоретична складова включає засвоєння понять, законів, принципів і закономірностей педагогічного процесу, практична – служить засобом впливу на особистість студента, формування професійних установок, інтересів, мотивів, емоцій і являє собою систему дій, якими студент практично оперує в процесі загальнопедагогічної підготовки.

Встановлено, що структура загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичного виховання включає навчально-пізнавальну, пізнавально-практичну і самостійну практичну діяльність, взаємозв'язок і взаємозумовленість яких детермінована їх спрямованістю на реалізацію основної мети даної підготовки – формування загальнопедагогічної компетентності вчителя.

В рамках проведеного дослідження визначені критерії сформованості загальнопедагогічної компетентності вчителя: педагогічна спрямованість особистості, суб'єктна позиція, методологічне мислення, рефлексія, оволодіння способами і операціями професійної діяльності.

З використанням обраних критеріїв проведено експериментальне вивчення загальнопедагогічної компетентності вчителя, яке підтвердило їх достовірність і дозволило виявити особливості прояву різних рівнів її сформованості у вчителів фізичної культури. Були виділені і охарактеризовані адаптивний, репродуктивний, евристичний і креативний рівні.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми і узагальнення досвіду практичної організації загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури визначено її основні принципи: професійно-педагогічна спрямованість, інтегративність, системність, індивідуалізація і диференціація, єдність загального, особливого та індивідуального.

Розробка технології формування загальнопедагогічної компетентності вчителя фізичної культури в процесі загальнопедагогічної підготовки стала прямим продовженням обґрунтування її теоретико-методологічних аспектів і спиралася на дослідження особливостей реалізації технологічного підходу в освіті, а також на аналіз вимог до проектування педагогічної технології. Відповідно до них були сформульовані цілі навчання, що відображають його конкретні результати (усвідомлення і реалізація педагогічних цінностей і цінностей фізичної культури; ставлення до студента як до суб'єкта пізнання і розвитку; формування потреби в професійній самореалізації; володіння понятійно-термінологічним апаратом педагогіки; формування установки на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної і практичної діяльності;

моделювання професійно-педагогічної діяльності; розвиток саморегуляції та прагнення до самовдосконалення). Визначена логіка процесу загальнопедагогічної підготовки, його методи і засоби.

Технологія загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури була реалізована як цілісна сукупність дій, операцій і процедур, що здійснюються в такій послідовності: діагностика рівнів розвитку загальнопедагогічної компетентності вчителя – спеціально організоване навчання – вторинна діагностика – корекція. При діагностиці використовувалися методи педагогічного спостереження, опитування, тестування, аналізу продуктів діяльності студентів.

Аналіз результатів проведеної педагогічної експертизи послужив основою для розробки системи заходів, спрямованих на вдосконалення організації процесу формування загальнопедагогічної компетентності студентів факультету фізичного виховання, яка була практично реалізована в ході експериментального навчання, що здійснювалося при дотриманні обґрунтованих психолого-педагогічних умов її ефективності. Це забезпечувалося завдяки організації творчої перетворювальної діяльності майбутніх вчителів в ході аудиторних занять, педагогічної практики, самостійної та науково-дослідної роботи.

За допомогою аналізу та інтерпретації експериментальних даних встановлено, що ефективність формування загальнопедагогічної компетентності забезпечується створенням таких психолого-педагогічних умов: фундаменталізація навчального матеріалу; системна організація процесу загальнопедагогічної підготовки, формування методологічного мислення вчителя як інструменту перетворення педагогічної теорії в метод пізнання і творчої самореалізації; інтеграція теоретичної і практичної складових підготовки.

Проведене дослідження дозволило виявити основні тенденції формування загальнопедагогічної компетентності в процесі загальнопедагогічної підготовки фахівця з фізичної культури і спорту: гуманітаризація даної підготовки,

посилення взаємозв'язку загальнопедагогічної і предметної підготовки; розвиток міжпредметної і внутрішньопредметної інтеграції; забезпечення успішної діагностики сформованості загальнопедагогічної компетентності вчителя; формування у студентів позитивної мотивації загальнопедагогічної підготовки.

Отримала експериментальне підтвердження гіпотеза дослідження. Практична реалізація висунутих положень сприяла зростанню рівня загальнопедагогічної компетентності в процесі загальнопедагогічної підготовки студентів.

Список використаних джерел

1. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посібник. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2006. 399 с.
2. Гандабура О. В. Педагогічні засади професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів: навч. посіб. Хмельницький: ХГПА, 2013. 99 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). М., 1998. 605 с.
4. Голубєва М. О., П'янковська І. В. Визначення ключових компетентностей майбутніх учителів: європейський досвід. *Наукові записки: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Том 84. С.10–15.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
6. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія. Вінниця: «Твори», 2018. 492 с.
7. Каплінський В. В. Виховна компетентність викладача вищої школи як важлива складова його професіоналізму. *Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці*: зб. матер. III регіон. наук.- практ. конфер. 15 лютого 2017 р. Вінниця, 2017. С.55–57.
8. Каплінський В. В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування: монографія. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2016. 154 с.
9. Каплінський В. В. Загальнопедагогічна підготовка до курсового та комплексного державного екзамену (осв.-квал. рівень «бакалавр»): навч. посіб. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. 131 с.
10. Каплінський В. В. Основні структурні компоненти змісту освіти в контексті формування загальнопедагогічної компетентності сучасного педагога. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія*. Вип. 44. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2016. С. 49–55.
11. Каплінський В. В. Роль та значення комунікативних компетентностей в системі інклюзивної освіти. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституціоналізації до інклюзії*: зб. тез доповідей. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 161–163.
12. Каплінський В. В. Соціокультурна компетентність в системі професійного становлення майбутнього фахівця освітньої сфери. *Сучасна педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрямки наукових досліджень*: зб. наук. роб. учасн. міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 13-14 липня

2018 р. К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки і психології», 2018. С. 52–55.

13. Каплінський В. В. Сутність та значення загальнопедагогічної компетентності в структурі професійної готовності вчителя. *Формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів*: монографія / за ред. Акімової О. В. та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2016. С. 6–40.

14. Каплінський В. В. Формування загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя в процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Вінниця, 29-30 лист. 2018 р. Вінниця: Нілан, 2018. С. 133–137 с.

15. Каплінський В. В. Формування методичної компетентності та педагогічної майстерності майбутнього вчителя. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во «Рута», 2016. С. 300–315.

16. Карташова Л. А., Бендерець Н. М. Досвід реформування систем педагогічної освіти в Австрії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://narodnaosvita.kiev.ua/.../17/.../kartashova.htm>

17. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. К., 2004. 111 с.

18. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К. І. С.», 2004. С. 16–25.

19. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

20. Професійне становлення особистості майбутнього вчителя / Акімова О. В., Галузяк В. М. та ін. Вінниця: Нілан, 2018. 340 с.

21. Программа развития педагогического образования на 2001 –2010 годы. *Педагогическое образование и наука*. 2000, № 1. С. 14 – 25 .

22. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації / Захарченко В. М., Луговий В. І., Рашкевич Ю. М., Таланова Ж. В. / за ред. В.Г. Кременя. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.

23. Савченко О. В. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 25. С. 413–427.

24. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх

педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис. ... д-ра. пед. наук. Вінниця, 2017. 542 с.

25. Kaplinskiy Vasyl. The communicative component`s description of a future teacher`s development system. *European humanitie studies: State and Society*. 4 (II). 2017. P. 131–142.

26. Kaplinskiy V. V. Fulfillment of educational potential of the lecture in higher educational institutions in the context of professional development of the personality of a future teacher. *Development and modernization of pedagogical and psychological sciences: Experience of Poland and prospects of Ukraine* Collective monograph Vol. 1. Lublin: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2017. P. 201–219.

27. Kaplinskiy V. V. Theoretical analysis of the concept «Professional development of the future teacher». *International scientific conference «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»*: Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P.138–141.

28. Kaplinskiy V.V., Lazarenko N. I. Cognitive component of the professional formation of the future teacher in the process of general pedagogical training. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social science: the experience of Ukraine and the republic of Poland*. 2018. P.124–142.

Додатки

Додаток А

Самооцінка рівня професійного становлення майбутнього вчителя

Оцініть, на якому рівні професійного становлення ви перебуваєте на даному етапі навчання: низькому, достатньому, середньому, високому. Якщо відчуваєте, що якість, яку Ви оцінюєте, відсутня або мінімально розвинута, ставте навпроти відповідно бали 0 або 1; якщо розвинута задовільно, ставте 2; добре розвинута, ставте 3; високий рівень розвитку оцінюйте балом 4. Головний критерій оцінювання – об'єктивність.

1. Наявність інтересу до педагогічної діяльності і бажання працювати в школі _____
2. Наявність потреби і прагнення до подальшого особистісно-професійного зростання _____
3. Володіння методами, прийомами і формами навчально-розвивальної та виховної діяльності _____
4. Ступінь розвитку інтелектуальних умінь та педагогічного мислення _____
5. Здатність практично використовувати методи навчання та педагогічного впливу на учнів у розв'язанні складних педагогічних ситуацій _____
6. Уміння забезпечувати контакт з незнайомими людьми, попереджувати небажані конфліктні ситуації з товаришами та близькими _____
7. Здатність до самопізнання, самоаналізу, рефлексивної самооцінки власних здібностей, умінь і якостей _____
8. Здатність до ефективного особистісно-професійного самовиховання та самовдосконалення _____
9. Організаторські здібності _____
10. Вміння впливати на товаришів, близьких та інших людей _____
11. Вміння володіти собою, стримувати свої негативні емоції, витримка _____
12. Вимогливість до себе _____
13. Почуття розумного та доречного гумору _____
14. Тактовність _____
15. Впевненість в собі _____
16. Любов до дітей _____
17. Здатність до творчого мислення _____
18. Швидка реакція у складних ситуаціях _____
19. Наявність власної позиції _____
20. Уміння спілкуватись з учнями на рівних, не підкреслюючи свої вищості _____

Якщо Ви об'єктивно себе оцінили, можете після підрахунку загальної кількості балів визначити, на якому рівні професійного становлення Ви перебуваєте на даний момент. 0-25 – низький рівень; 26-50 – достатній рівень; 51-79 – середній рівень; 81-100 – високий рівень.

Додаток Б

Приклади індивідуальних завдань, тестів, запитань для самоконтролю студентів та для оцінки методики викладання, що використовувались на

практичних заняттях з загальних основ педагогіки, дидактики та теорії виховання

Запитання та завдання для самоконтролю з теми «Зміст освіти»

1. Як забезпечити особистісну значущість змісту як компоненту процесу навчання?
2. Якими критеріями слід керуватись у відборі змісту для навчальних занять у школі?
3. Запропонуйте оптимальні методи оволодіння основними компонентами змісту освіти: знаннями, досвідом репродуктивної, пошуково-творчої діяльності та ціннісного ставлення (для кожного компоненту зокрема).
4. На засвоєння яких компонентів змісту освіти звертається найменша увага у навчальному процесі? Ваші ідеї щодо розв'язання цієї проблеми.
5. «Ми, – писав педагог-новатор Є. Ільїн, – не просто даємо знання, а прививаємо його, як живу гіллячку до дерева, щоб вона плодоносила». Розкрийте педагогічну сутність цієї метафори.
6. Відомий учений А. Енштейн говорив, що сформулювати проблему часто важливіше і повчальніше, ніж вирішити її. Чи погоджуєтесь ви з цією думкою? Обґрунтуйте свою відповідь.
7. На формування яких компонентів змісту освіти спрямував свої зусилля майбутній письменник, про педагогічну винахідливість вчителя якого йдеться далі? *Письменник Бенжамін Констан, відомий перекладами на французьку мову багатьох класичних творів світової літератури, в дитинстві дуже не любив вивчати іноземні мови. Один із його вчителів, боячись залишитися без роботи, придумав наступне: порекомендував учню створити свою особисту, нікому невідому мову, якою будуть володіти тільки двоє – вчитель і учень. Хлопчику сподобалася така пропозиція. Він почав мріяти про те, що стане винахідником нікому невідомої мови. Спочатку вчитель запропонував цікавий алфавіт. Потім удвох почали будувати слова, граматику. Мова вийшла багатою, цікавою. А потім учень дізнався, що вона не нова: це була грецька мова.*

Індивідуальні завдання з теми «Зміст освіти»

1. «Сформованість умінь не дає діяльності «застигнути в стереотипі». Розкрийте зміст цієї тези, сформульованої психологом В. М. Мясіщевим.
2. Яке значення в освітній діяльності вчителя має розуміння взаємозалежності між трьома структурними компонентами особистості: здібностями, вміннями, діяльністю.
3. «Жартувати слід для того, щоб здійснювати серйозні справи». Як ви розумієте сутність цього вислову Арістотеля в контексті формування ціннісного ставлення до змісту навчального заняття?
4. «Ніяка діяльність не може бути успішною, якщо в ній немає основи для особистого інтересу». Ваше розуміння цього афоризму Л. Толстого в контексті теми «Зміст освіти»?

Питання для обговорення з теми «Прийоми та принципи педагогічної взаємодії»

1. Розкрийте сутність та значення прийомів педагогічної взаємодії у професійній діяльності вчителя.

2. Назвіть спільні та відмінні риси між заохочувальними та гальмівними прийомами педагогічної взаємодії.

3. Сформулювати кілька власних правил, дотримання яких допоможе забезпечувати ефективність застосування заохочувальних і гальмівних прийомів педагогічної взаємодії.

4. Перечитайте відгуки студентів про стиль педагогічного спілкування з ними викладача і визначте, про порушення яких принципів взаємодії йдеться.

«Мені цікаво, але мені не подобається те, що у вашій методиці немає покарання деяких студентів за їхнє ненавчання».

«Ви ставитесь до нас з повагою, але повага сама собою не забезпечує гарних результатів. Я не маю на увазі, що потрібно бути тираном, але...»

«Я не знаю автора цих поетичних рядочків, але думаю, що вони будуть доречним додатком до Вашого стилю взаємин з нами: «Чтоб добрым быть, я должен быть жесток».

«Нам імпонує Ваше гуманне ставлення до нас, але, якщо нашу групу не тримати в «єжових рукавицях», то вона..., особливо дехто...».

«З нами треба бути жорстким і суровим, і тоді будуть бажані результати».

6. Ознайомтесь зі змістом запропонованих педагогічних ситуацій і оберіть принципи, опора на які допоможе забезпечити ефективність педагогічної взаємодії.

Студентка-практикантка Світлана Андріївна на уроці з української мови пояснює новий матеріал. Раптом помічає, що двоє восьмикласників грають у карти.

Ви проводите свій перший урок у 10-му класі. Всі уважно слухають, крім Мишка. Його сонний погляд, нарешті, переростає у справжній сон, хлопець починає тихенько хрипіти. Учні переключають увагу на нього. Вас вже перестали слухати — чекають реакції.

Індивідуальні завдання з теми «Прийоми та принципи педагогічної взаємодії» (на власний вибір)

- Виберіть 2-3 відеофрагменти з художніх фільмів на педагогічну тематику з використанням гальмівних прийомів виховного впливу в ситуаціях першого знайомства з учнями старших класів.

- Виберіть 2-3 відеофрагменти з художніх фільмів на педагогічну тематику з використанням заохочувальних прийомів педагогічної взаємодії.

- Запропонуйте оптимальні варіанти розв'язання педагогічних ситуацій № 45 – 50 з посібника Каплінського В. В. «100 складних ситуацій на уроках та поза уроками: шукаємо рішення» (Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 80 с.), використавши гальмівні прийоми виховної взаємодії.

• Виберіть із художнього серіалу «Школа» 2-3 педагогічних ситуації, в яких вчителі застосовують заохочувальні або гальмівні прийоми виховної взаємодії.

Запитання та завдання для самоконтролю з теми «Самовиховання»

1. У чому взаємозв'язок та взаємозалежність між вихованням та самовихованням?

2. У чому сутність спонукального етапу самовиховання?

3. Які є способи формування інтересу та потреби в самовихованні?

4. Які існують бар'єри самовиховання?

5. Які методи та прийоми виховання найбільше спонукають до самовиховання?

6. У чому полягає роль учителя в організації самовиховання студентів?

7. Назвіть етапи самовиховання та коротко схарактеризуйте кожен з них.

8. Виконайте тестові завдання.

1. Відновіть правильну послідовність поданих кроків самовдосконалення:

а) інтерес до власного самовдосконалення; б) прийняття рішення;

в) формування потреби в самовдосконаленні; г) включення в діяльність;

д) складання програми самовдосконалення.

2. Рушійною силою самовиховання є:

а) інтелект; б) м'язи; в) воля; г) емоції.

3. Назвіть бар'єри (перешкоди) самовиховання, що гальмують цей процес.

4. Назвіть пропущені етапи самовиховання.

1) _____; 2) цільовий; 3) _____; 4) контроль-регулювальний.

5. Допишіть пропущений етап педагогічного керівництва самовихованням:

а) спонукальний; б) цільовий; в) _____; г) контроль-регулювальний.

6. У чому полягає мета спонукального етапу організації самовиховання:

а) викликати інтерес і потребу в самовихованні; б) допомогти здійснити самооцінку; в) забезпечити прийняття рішення; г) активізувати вольові зусилля учнів?

7. Який метод більш доцільний для спонукання учнів до самовиховання?

а) приклад; б) доручення; в) привчання; г) вимога.

Індивідуальні завдання з теми «Самовиховання»

• Роль і місце самовиховання серед інших факторів розвитку особистості.

• Підготуйте інформацію, яку можна використати з метою спонукання старшокласників до самовиховання (цікавий факт з життя конкретної людини, відеофрагмент, приклад досягнень як результат самовдосконалення і т. ін.).

• Підготуйте виступ (до 5 хв.) чи фрагмент бесіди, які б давали поштовх до самовиховання.

- Спробуйте здійснити внутрішню «подорож» у самого себе, визначити свої недоліки і складіть програму самовдосконалення.
- Виберіть 2-3 коротких відеофрагменти фільмів, демонстрація яких спонукала б до самовиховання.
- Знайдіть і процитуйте афоризми, поетичні рядки про роль самовиховання особистості.

Питання для оцінювання студентами методики проведення практичного заняття з метою її подальшого вдосконалення

1. Запропонуйте власні критерії оцінювання ефективності практичних занять.
2. Які поради ви дали б викладачам загальнопедагогічних дисциплін щодо підвищення коефіцієнта корисної дії практичного заняття?
3. Дайте пропозиції щодо поліпшення внутрішньої мотивації студентів до підготовки до практичного заняття.
5. Запропонуйте кілька (2-3) цікавих прийомів активізації уваги студентів та розвитку їх пізнавальної активності на практичному занятті.
7. Продовжіть речення.
 - *Щоб практичні заняття у вищій школі приносили студенту реальну практичну допомогу, їх необхідно звільнити від ...*
 - *На практичних заняттях у вищій школі значно підвищиться мотивація студентів, якщо викладач буде ...*
 - *Моя ідея щодо проведення практичних занять з педагогіки така...*

Питання для оцінювання методики проведення практичного заняття

Проаналізуйте практичне заняття за наступними параметрами

1. Оцінка поставлених викладачем цілей заняття: освітні, розвивальні, виховні. Їх реалізація. Актуалізація опорних знань. Мотивація студентів.
2. Оцінка змісту заняття: відповідність програмі, цілям заняття, науковість, практична значущість, відповідність потребам та інтересам студентів як майбутніх педагогів.
3. Рівень вільного володіння теоретичном та практичним матеріалом.
4. Реалізація дидактичних принципів навчання.
5. Оптимальність методів і засобів навчання, їх комунікативне забезпечення та спрямованість на розвиток студентів. Застосування методів і прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів. Педагогічна інноватика викладача.
6. Оцінка методичної майстерності викладача, техніки усного мовлення, майстерності педагогічного спілкування, майстерності володіння собою.
7. Формування професійного світогляду студентів на занятті. Сприяння їх професійному становленню.
8. Оцінка атмосфери заняття. Забезпечення контакту з аудиторією.

Різновиди дидактичних ігор, що застосовувались на практичних заняттях з метою формування загальнопедагогічної компетентності як результату професійного становлення

Імітаційні ігри передають специфіку імітованої діяльності (педагогічна рада, обговорення напрямків роботи з учнівським активом, індивідуальна бесіда з батьками учня, методичне об'єднання вчителів тощо) з максимальним відображенням обставин, за яких відбувається подія. Різновидом імітаційних є *рольові ігри*, на яких відпрацьовується тактика поведінки, налагодження контактів з іншими людьми. Вони використовуються з метою формування умінь і навичок спілкування, привчаючи до співробітництва і партнерства, контролю за своєю поведінкою та формуючи впевненість у собі. Особливого значення цей метод набуває під час підготовки студентів до активної практики в школі. Наприклад, на практичному занятті розігрується уявна ситуація: кілька учнів випускного класу після уроків пропонують однокласнику спиртне, він відмовляється, за що вони називають слабаком, маминим синочком, жовторотиком.

Студенти, уявивши себе на місці учнів, пропонують різні варіанти відмови, розвиваючи вміння моделювати власну поведінку і прогнозувати її наслідки, здатність грати роль іншої людини та бачити себе з позицій партнера по спілкуванню. Співставлення варіантів допомагають формувати принцип доцільної поведінки. Наведемо окремі приклади відмови, подані студентами:

1) Хлопці, практика доводить, що мужики, які не п'ють, добиваються у житті більшого, ніж ті, які п'ють. Я вчусь казати «Ні!» тому, що мені шкодить. Я краще буду спілкуватись з вами тверезим.

2) Я хочу стати великою людиною! А у великих людей має бути велика сила волі.

3) Я, коли тверезий, не п'ю.

4) Хлопці, я краще буду жовторотиком, ніж синьоносіком.

5) Хлопці, по-моєму, баба – це той пацан, який думає, що стане мужиком після того, як вип'є.

6) Я скажу «Ні!» і надалі буду уникати таких компаній, де мене не розуміють, де безглуздо витрачаєш час, ведеш пусті балачки і нічим не збагачуєшся. Я не звик себе розмінювати на дрібниці.

Операційні ігри моделюють процес діяльності з використання певних методів і технологій, забезпечуючи відпрацювання конкретних специфічних операцій, наприклад, методику проведення проблемної бесіди на уроці, дискусії, виступу на батьківських зборах, етичної бесіди тощо. *Інсценізовані ігри* проводяться у формі мініспектаклю, в якому програється певне педагогічне явище шляхом вживання в образ, наприклад, того чи іншого видатного педагога і декларування його ідей або полеміка з педагогами, які стоять на інших позиціях. Такі ігри потребують майстерності перевтілення на основі попереднього ознайомлення з біографією педагога, його педагогічними ідеями та особистісними характеристиками.

На розвиток мовленевих здібностей та комунікативних вмінь майбутнього вчителя спрямована *гра «Мікрофон»*, що дозволяє кожному студенту групи миттєво висловлювати свою думку чи позицію, коли йому передається символічний мікрофон. Під час обговорення дискусійних проблем, які передбачають різноманітні версії розв'язання, доцільними можуть бути методи *«Мозковий штурм»*, *«Брейн-ринг»*, *«Займи позицію»*, *«Акваріум»*, *«Аукціон педагогічних ідей»*, *«Педагогічне ток-шоу»* та ін., які також передбачають ігрові елементи. Вони дають можливість майбутньому вчителю висловити власну точку зору, обґрунтувати свою позицію, погодитись з аргументами протилежної сторони і, переконавшись, прийняти іншу позицію як більш доцільну.